

Hanna Doroz (hann89@gmail.com) *

Witold Jucha (witold.jucha@gmail.com) **

* Wydział Nauk o Ziemi Uniwersytetu Śląskiego,

ul. Będzińska 60, 41-200 Sosnowiec, Polska

** Instytut Geografii Uniwersytetu Pedagogicznego im. Komisji Edukacji Narodowej,

ul. Podchorążych 2, 30-084 Kraków, Polska

Recenzja ścieżki dydaktycznej „Trakt Cesarski” w gminie Węgierska Górk

Review of natural-teaching trail „Trakt Cesarski” in Węgierska Górk

STRESZCZENIE

Ścieżki dydaktyczne stanowią jedną z form popularyzacji wiedzy i promowania aktywnego wypoczynku, nastawionej na przekazanie w atrakcyjnej formie informacji z zakresu krajoznawstwa, zagadnień ochrony przyrody oraz dziedzictwa kulturowego, w tym pamięci historycznej i patriotyzmu. Na ogół treść opracowanych ścieżek łączy wszystkie wymienione tematy, prezentując je w sposób ciekawy i zrozumiały dla szerokiego kręgu odbiorców.

Tworzeniem ścieżek i opieką nad nimi zajmują się lokalne struktury samorządowe lub organizacje administrujące terenami przyrodniczymi, np. parki narodowe i krajobrazowe, nadleśnictwa. Jednym z przykładów ścieżki opracowanej na zlecenie nadleśnictwa jest ścieżka dydaktyczna „Trakt Cesarski”, powstała w 2000 roku i odnowiona w 2011, położona w nadleśnictwie i gminie Węgierska Górk. Nazwa ścieżki sugeruje jej historyczno-krajoznawczy charakter. Jednak założonym celem było wprowadzenie użytkownika w zagadnienia przyrody Beskidu Śląskiego. Nazwa odnosi się zatem do cech położenia geograficznego. Ponadto jej treść i stylistyka pozostawia wiele do życzenia i wymaga poprawy.

W niniejszym artykule przedstawiono propozycje zmiany treści oraz przebiegu trasy ścieżki „Trakt Cesarski”. Materiałem wyjściowym do opracowanej oceny były materiały dydaktyczne dla ścieżki z 2000 i 2011 roku. Dokonano tego przy użyciu warsztatu geograficznego i ogólnodostępnych, darmowych narzędzi. Wytyczono wariant przebiegu ścieżki i zasugerowano nowe przystanki, starając się przy tym podnieść jej walor edukacyjny i atrakcyjność przekazu.

Słowa kluczowe: ścieżki dydaktyczne, lokalna historia, infrastruktura turystyczna

Key words: natural-teaching trail, local historic places, touristic infrastructure

WSTĘP

Przygotowywanie infrastruktury turystycznej nastawionej na łączenie rekreacji z krajoznawstwem staje się coraz bardziej popularne na poziomie lokalnych samorządów i organów administrujących terenami przyrodniczo cennymi (Kałuża 2009). Dzieje się tak głównie dlatego, że większość tych terenów pozostaje pod administracją państwową lub samorządową, która jest jednocześnie największym beneficjentem różnego rodzaju programów aktywizujących, finansowanych przez fundusze Unii Europejskiej (Zielińska

2008). Działalność sektora prywatnego jest tu znacznie ograniczona – następuje monopolizacja zagospodarowania terenu publicznego przez samorząd oraz brak zainteresowania tym segmentem ze strony prywatnych inwestorów. Jednak chociaż na danym obszarze zazwyczaj „konkurują” ze sobą co najwyżej wydział turystyki urzędu gminy z organami ochrony przyrody (parki narodowe i krajobrazowe, nadleśnictwa), to jednak mnogość terenów potencjalnie atrakcyjnych turystycznie wymusza jak najlepsze przygotowanie oferty, zarówno pod względem infrastruktury, jak i treści merytorycznej.

Ścieżka dydaktyczna „Trakt Cesarski” powstała w 2000 roku na zlecenie Nadleśnictwa Węgierska Górka (w niniejszym tekście słowo „Nadleśnictwo” pisane wielką literą oznacza Nadleśnictwo Węgierska Górka), na terenie gminy o tej samej nazwie. Nazwa ścieżki nawiązuje do starego szlaku komunikacyjnego z XIX wieku, wiodącego doliną Soły do prowincji Cesarstwa Austriackiego Galicji i Lodomerii – Małopolski Zachodniej i Wschodniej w zaborze austriackim (Tobiasz 1961). Nazwa ta sugeruje historyczno-krajoznawczy charakter ścieżki. Przygotowaną do niej treść merytoryczną oparto głównie na opisie fizjograficznym. Szczegółowa analiza treści wykazała niski jej poziom naukowy oraz uchybienia stylistyczne. Są to istotne elementy utrudniające poprawne korzystanie. W 2011 r. ścieżka została zmodernizowana. Skorygowano jej przebieg, wyznaczono nowe przystanki oraz poprawiono informacje na poszczególnych punktach. Ponadto wybudowano kładkę dla pieszych nad rzeką Sołą, ławki i zadaszenia, punkt widokowy. Wciąż jednak występują niedociągnięcia, np. brak odniesienia do nazwy (poza umiejscowieniem ścieżki), niezadowolająca jest nadal strona merytoryczna, brak oznakowania trasy.

Ścieżki dydaktyczne jako elementy infrastruktury turystycznej początkowo prezentowały wyłącznie treści przyrodnicze, dlatego w literaturze przyjął się termin „ścieżka dydaktyczna” bez konieczności podkreślania jej przyrodniczego charakteru (Ciszewska 1990, Cichoń 2008). Dlatego autorzy zrezygnowali w opracowaniu z nazwy proponowanej w materiałach promocyjnych do ścieżki z 2000 roku (ścieżka dydaktyczno-przyrodnicza) uznając ją za niepotrzebne powtórzenie. Pod względem treści ścieżki dzieli się na jedno- i wielotematyczne, natomiast pod względem przyjętych rozwiązań techniczno-organizacyjnych na wytyczone i trwale oznakowane oraz o ustalonej trasie, lecz nie oznakowane (Ciszewska 1990). Ścieżka „Trakt Cesarski” w obu wersjach jest ścieżką wielotematyczną, gdyż prezentuje treści z zakresu geografii, biologii, historii, ochrony środowiska, krajoznawstwa, gospodarki leśnej i in. Jest ścieżką wytyczoną, trwale oznakowaną – w postaci tablic na stałe zamontowanych w terenie.

Niniejsze opracowanie stanowi recenzję dotychczasowej infrastruktury i treści ścieżki dydaktycznej „Trakt Cesarski” podczas jej trzynastoletniego istnienia. Zawiera także propozycje zmian dotyczących przebiegu, wzbogacenia jej wartości edukacyjnej oraz kwestii technicznych – zwłaszcza orientacji na ścieżce. Dokonano tego przy użyciu warsztatu geograficznego i ogólnodostępnych, darmowych narzędzi geoinformacyjnych. Efektem jest propozycja poprawy treści ścieżki: wzbogacona o treść historyczną i krajoznawczą oraz o charakterze pętli (w przeciwieństwie do aktualnej ścieżki, mającej początek i koniec w innym miejscu). Hanna Doroz zrecenzowała poprzednie treści na bazie materiałów archiwalnych. Witold Jucha opracował stronę graficzną artykułu. Wspólnie dokonano korekty przebiegu i propozycji treści.

CEL, PRZEDMIOT

Celem artykułu jest wskazanie przykładów uchybień i niedociągnięć, jakie mogą pojawić się podczas tworzenia ścieżek dydaktycznych. Zawiera on sugestie dotyczące korekcji obecnych i planowania przyszłych obiektów tego typu. Drugim celem częściowym jest próba poprawy istniejącej treści i przebiegu za pomocą ogólnodostępnych informacji i programów służących do planowania przestrzennego – przede wszystkim z technik GIS.

Przedmiotem badań była ścieżka dydaktyczna „Trakt Cesarski” położona w Węgierskiej Górcie. Zbadano i oceniono genezę nazwy, jej dotychczasowe warianty przebiegu, a także treść i sposób oznakowania.

METODYKA

W artykule posłużono się następującymi metodami:

- opisową – zrecenzowano dotychczasową treść i formułę ścieżki;
- obserwacją terenową i dokumentacją fotograficzną – oceniono w terenie przygotowaną ścieżkę pod kątem jej: zrozumiałości, możliwości dydaktycznych i stopnia trudności w orientacji na jej trasie;
- pomiarem terenowym z użyciem odbiornika GPS – oznaczono za pomocą urządzenia dotychczas istniejące i proponowane przez autorów przystanki ścieżki; wyniki zilustrowano na mapach, wykonanych w ogólnodostępnym programie Quantum GIS (Quantum GIS Project – <http://qgis.org/>).

TEREN BADAŃ

Ścieżka dydaktyczna „Trakt Cesarski” jest położona w gminie Węgierska Górka, w powiecie żywieckim, na południu województwa śląskiego. Dawny szlak komunikacyjny, który dał nazwę ścieżce, przebiega wzdłuż wschodniego skłonu Beskidu Śląskiego, na zachód od rzeki Soły (oddzielającej w tym miejscu Beskid Śląski od Beskidu Żywieckiego). Pamiątką po tym szlaku jest też nazwa ulicy, wybudowanej w Węgierskiej Górcie wzdłuż jego przebiegu. Teren wokół ścieżki jest częściowo zalesiony oraz charakteryzuje się dużymi deniwelacjami.

RECENZJA DOTYCHCZASOWYCH OPRACOWAŃ

Dociekliwy turysta w miejscach takich jak ścieżki dydaktyczne upatruje możliwości bliższego zapoznania się z historią i walorami miejsca wypoczynku, przedstawionymi w przystępny sposób. Na tą przystępność składa się wiele czynników, z których najważniejsze to: odpowiednio dobrana treść przedstawiona na tablicach informacyjnych, dogodna lokalizacja, pozwalająca na bezpieczne, rodzinne zwiedzanie, także w towarzystwie małych dzieci lub osób starszych, nie wymagająca również specjalistycznego przygotowania w postaci sportowego ubioru czy treningu kondycyjnego (Kałuża 2009).

W ciągu 13 lat pojawiły się dwie wersje ścieżki „Trakt Cesarski”: pierwsza, opracowana w roku 2000 i druga, opracowana w 2011 roku, funkcjonująca w terenie w postaci tablic dydaktycznych prezentujących jej treść. W obu wersjach zostały one zaprojektowane jako ścieżki wielotematyczne (Ciszewska 1990). Pierwszą wersję

ścieżki zrecenzowano na podstawie materiałów archiwalnych – ulotki informacyjnej (Ścieżka... 2000), co przedstawiono w tabeli i tekście w postaci wniosków. Istniejącą obecnie ścieżkę (powstałą w 2011 roku) zrecenzowano bardziej kompleksowo, po dokonaniu weryfikacji terenowej. Ocenę merytoryczną drugiej wersji ścieżki zamieszczono w tekście.

Ścieżkę w pierwszej wersji zlokalizowano wzdłuż ulicy Trakt Cesarski. Powstało przy niej 9 przystanków. Dziś nie można już ocenić jakości wykonania tamtego przedsięwzięcia, ponieważ w terenie nie pozostały po nim żadne ślady. Strona tytułowa ulotki informacyjnej w pierwszym wrażeniu wydaje się nieczytelna, szczególnie przez użycie stonowanych kolorów w odcieniach szarości i brązu oraz mało czytelnej czcionki, która jednak wzbudza zainteresowanie stylizowanym zapisem nazwy „Trakt Cesarski”. Na kolejnych stronach turysta zapoznaje się z treścią ścieżki, której opis oraz recenzję szczegółową zebrano i przedstawiono w tabeli 1. Ostatnia strona ulotki informacyjnej zawiera rycinę przedstawiającą plan sytuacyjny ścieżki.

Tab.1. Ocena merytoryczno-dydaktyczna przystanków ścieżki „Trakt Cesarski” z 2000 roku (źródło: opracowanie własne).

Nr	Nazwa przystanku	Zarys treści	Uwagi, ocena
1.	Potok Glinne	Ogólny opis krajoznawczy Beskidu Śląskiego (szczyty nie są imponujące, strome stoki, dna potoków z wodospadami, osuwiska, budowle hydrotechniczne na potokach); Most na potoku Glinne zbudowany na przełomie XVIII i XIX wieku;	- bardzo szeroki zakres zagadnień (opis krajoznawczy); - trudność w odbiorze spowodowana rozległą treścią i niejednorodnym słownictwem częściowo profesjonalnym; - nagromadzenie ekspresywnych określeń (strome i urwiste, długotrwałe susze, rwące rzeki, erozyjne osuwiska, niszczycielska siła żywiołu) sprawiają wrażenie, że Beskidy są dzikim, niebezpiecznym miejscem, nieprzyjaznym dla człowieka;
2.	Funkcje lasów	Przedstawienie funkcji i roli lasów w cywilizacji; „Sprzymierzeńcy lasów”;	- naiwne stwierdzenie: „las – kolebka ludzkości i kolebka naszej kultury”; - wymieszanie konstrukcji gramatycznych (częste równoważniki zdań); - wymienione funkcje lasów (łącznie 12) bez objaśnienia; - chaotyczna treść: informacja o turystycznej i edukacyjnej roli lasów Nadleśnictwa (funkcje wcześniej nie wymienione!), następnie zdanie o nadrzędności funkcji ochronnej lasów Nadleśnictwa; - skrót branżowy „d-stany”, niezrozumiały dla przeciętnego odbiorcy (oznacza „drzewostany”); - opis „sprzymierzeńców lasu” przedstawia właściwie jego „mieszkańców”, zarówno czerpiących korzyści, jak i przynoszących je dla tego ekosystemu; - wymienienie kilku gatunków (np. mrówka rudnica, puchacz, sikorka bogatka, dzik) na jednym poziomie z całą rodziną gatunków (nietoperze: ile gatunków w kraju, jak się poszczególne zachowują itd.); - niekonsekwencja w używaniu nazw polskich i łacińskich (przy gatunkach nietoperzy nie podano nazw łacińskich, przy pozostałych są);

Nr	Nazwa przystanku	Zarys treści	Uwagi, ocena
3.	Schronisko podskalne	Rozwinięcie informacji o morfologii Beskidu Śląskiego, uzupełnione o niektóre szczegóły (np. wysokości); Opis występujących w Beskidzie Śląskim form skałkowych; Fotografie form skałkowych;	<ul style="list-style-type: none"> - podkreślenie nazw poszczególnych form skałkowych występujących w Beskidzie Śląskim (zbędny zabieg edytorski); - brak przybliżenia korzystającemu ze ścieżki wiadomości o schronisku skalnym, przy którym zlokalizowano przystanek, w przeciwieństwie do przykładów innych form skałkowych (ambony skalne, mury skalne);
4.	Źródło leśne	Skrócony opis obiegu wody w przyrodzie; Położenie Nadleśnictwa w zlewni Soły, podkreślenie źródliskowego charakteru obszaru; Wypisane najciekawsze źródła leżące na terenie Nadleśnictwa;	<ul style="list-style-type: none"> - opis obiegu wody jest zbędną informacją, zwłaszcza sporządzony w tak niejasnej formie; - użycie błędnego słowa „źródłowiskowy” zamiast „źródłiskowy”; - skrót branżowy „l-ctwo” („leśnictwo” - jednostka pomocnicza nadleśnictwa); - „wysoki mróz” – niefortunne określenie mogące sugerować temperatury „wysokie wśród mroźnych”, a nie „bardzo niskie”;
5.	Bogactwo leśnego świata	Ogólny opis liczebności gatunków zwierząt i roślin Polski; Przedstawienie gatunków drzew określanych jako „lasotwórcze”: świerk pospolity, jodła pospolita, modrzew europejski, buk pospolity, sosna pospolita i „domieszkowe”: sosna Weymoutha, lipa drobnolistna, robinia akacjowa;	<ul style="list-style-type: none"> - niepotrzebna mnogość informacji dotyczących całego kraju; - pomieszanie rzędów jednostek taksonomicznych w podawaniu liczebności gatunków (1. owady, 2. bezkręgowce, 3. kręgowce – dodatkowo, podana wielkość liczby gatunków samych owadów jest większa niż liczba bezkręgowców ogółem); - zsumowane liczby gatunków poszczególnych grup taksonomicznych (łącznie około 40 tys. gatunków) nie równają się podanej w tekście liczbie gatunków ogółem (50 tys. gatunków); - poprawnie opisane poszczególne gatunki drzew pochodzenie, wysokość, wygląd, charakter systemu korzeniowego, kształt pnia);
6.	Fort „Włóczęga”	Przedstawienie pokrótce historii fortyfikacji Węgierskiej Górki z okresu II wojny światowej; Informacja o muzeum Obrońców Węgierskiej Górki, znajdującym się w schronie „Wędrowiec”;	<ul style="list-style-type: none"> - niepoprawne, zwyczajowe określenie „fort” (prawidłowe: „schron bojowy”); - treść sformułowana w zwięzły i bardzo przystępny sposób, pomimo drobnych niedociągnięć gramatycznych; - odwołanie do historii oraz bohaterkiej postawy polskich żołnierzy z okresu II wojny światowej;
7.	Budowa drewna	Szczegółowy opis pnia drzewa w ujęciu botanicznym;	<ul style="list-style-type: none"> - bardzo profesjonalne słownictwo botaniczne (twardziel, biel, ksylem, floem); - jako tytuł lepiej pasuje tu określenie „budowa pnia drzewa”;
8.	Rośliny chronione	Infantylnie zdanie wprowadzające do lasów Beskidu Śląskiego; Opis dwóch roślin: podrzenia żebrowca i bluszczu pospolitego;	<ul style="list-style-type: none"> - „Strome zbocza porośnięte są roślinnością drzewiastą, piękne 150-letnie Świerki i Jodły” - zdanie nielogiczne, niegramatyczne, świerki i jodły są drzewami a nie roślinami drzewiastymi, niczym nieuzasadnione użycie dużych liter; - zbyt skromne wymienienie i opis tylko dwóch roślin;
9.	Rzeka Soła	Informacje o rzece: lokalizacja źródeł, rzeka granicą między Beskidem Śląskim a Żywieckim, Kaskada Soły i przełom przez Beskid Mały;	<ul style="list-style-type: none"> - zbędny opis całego odcinka karpackiego Soły; - „Jezioro Żywieckie zaczyna się w Żywcu i stanowi pierwszy stopień Kaskady Soły” - zbiorniki wodne nie są obiektami liniowymi, nie mogą się „zaczynać”; - przełom Soły przez Beskid Mały wciąż ma niepoznaną w stopniu absolutnym genezę, więc należy ostrożnie przyjmować informację o tym, że jest to przełom strukturalny; - Kaskada Soły i przełom są daleko położone od ścieżki;

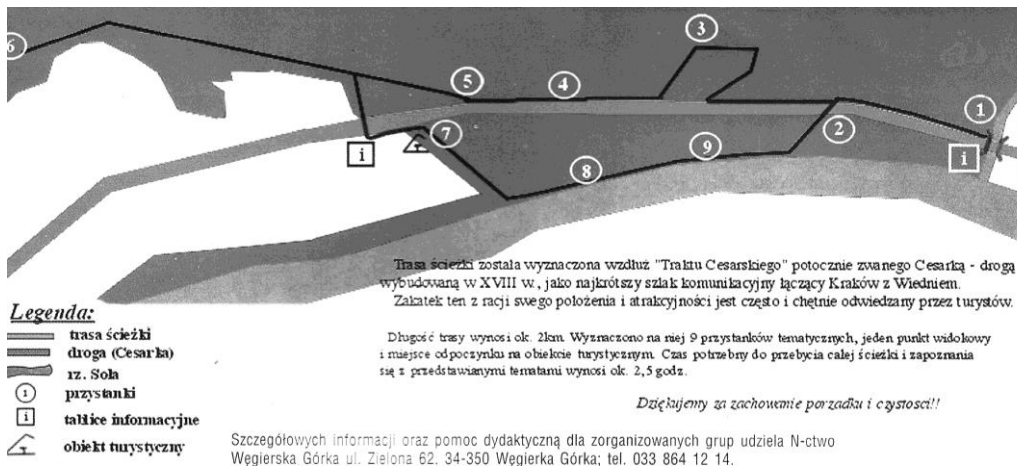
Pierwsza wersja ścieżki dydaktycznej sprawia wrażenie chaosu i niedopracowania. Niewątpliwie pozytywne jest samo jej powstanie, jako dowód zaangażowania ze strony Nadleśnictwa w kształtowanie przestrzeni lokalnej, a także próby prowadzenia działań dydaktycznych i promocyjnych. Powyższe zalety jednak zostały przysłonięte następującymi wadami:

- pomimo malowniczej i adekwatnej do nazwy lokalizacji ścieżki wzdłuż ul. Trakt Cesarski, peryferyjne położenie w skali wsi spowodowało niedostępność ścieżki dla turystów (początek znajdował się daleko od centrum miejscowości);
- treść przygotowano w sposób niejednorodny, zawierała błędy gramatyczne, językowe, logiczne i niewłaściwe słownictwo, co obniżało wartość dydaktyczną ścieżki;
- żaden z przystanków ścieżki nie wyjaśniał pochodzenia nazwy ścieżki, ani nie ma możliwości poznania genezy nazwy wsi Węgierska Górka;
- treść ścieżki nie jest dobrana w sposób, który eksponowałby walory miejsca (częsty brak powiązania treści z nazwami przystanków), a także w pewnym momencie staje się monotematyczna (dużo szczegółowych informacji dotyczących lasów). Stosowane w tekście skróty branżowe (jak „n-ctwo”, „l-ctwo”) pogłębiają to wrażenie.

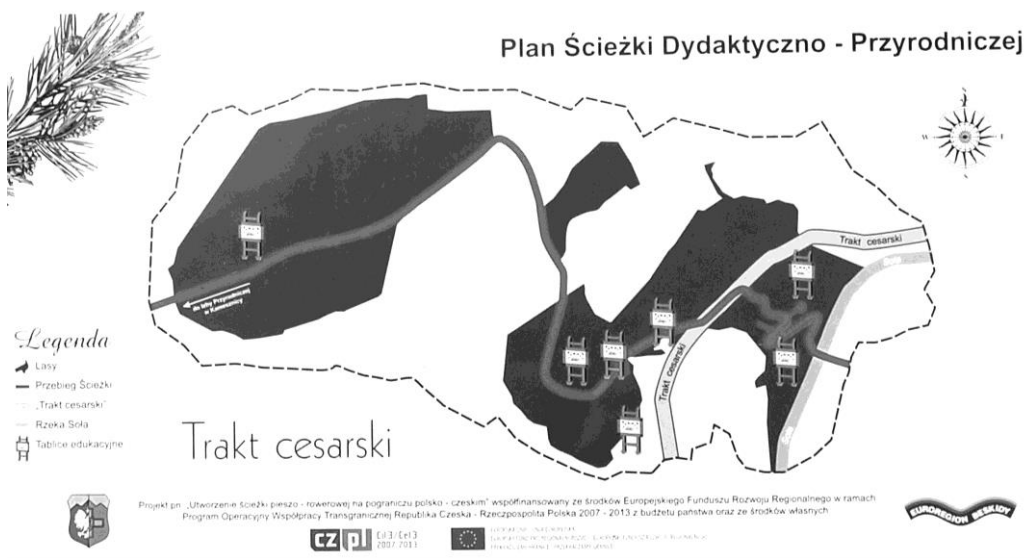
W ulotce oprócz opisu przystanków znajduje się także rycina, będąca planem sytuacyjnym ścieżki dydaktycznej (Ryc. 1, górna część). Został on wykonany w sposób nieprofesjonalny. Nie jest zorientowany względem kierunków świata (jego „zorientowanie” nawiązuje do formatu ulotki), a jedynym punktem odniesienia jest zaznaczona na nim rzeka Soła. Poza rzeką wyszczególniono przebieg drogi (opisano ją nazwą zwyczajową „Cesarka”), przebieg ścieżki i położenie przystanków oraz tablic, obiekt turystyczny (prawdopodobnie wiata), las, potok oraz most (zaznaczony wzdłuż potoku, odwrotnie niż jest to przyjęte). W dołączonej legendzie również znajdują się błędy. Sygnatury trasy ścieżki i drogi (liniowe) w legendzie nie pokrywają się szerokością linii ani kolorem z przedstawionymi na planie. Sygnatura niebieska przedstawia rzekę Sołę i potok Glinne, w legendzie natomiast jest ona opisana wyłącznie jako rzeka Soła. Na rycinie brakuje skali.

Druga wersja ścieżki powstała w 2011 roku. W obecnej wersji jej trasa nie pokrywa się ani z poprzednią ścieżką, ani z ulicą Trakt Cesarski (Ryc. 1). Obecnie wytyczona trasa ścieżki zawiera 7 przystanków, o bardziej przystępnej tematyce.

Pierwszy przystanek ścieżki (2011) znajduje się przy kładce pieszej na rzece Sole. Tablica informacyjna tam umieszczona przedstawia plan sytuacyjny (Ryc. 1, dolna część). Wykonanie planu wciąż jest nieprofesjonalne (np. brak skali). Ponadto wprowadza turystę w błąd swoim płaskim przedstawieniem przebiegu ścieżki, podczas gdy w rzeczywistości pnie się ona w góry – brak odniesienia do rzeźby terenu (Cichoń 2008). Zastosowana na planie metoda zasięgów lokuje ścieżkę w dwóch kategoriach krajobrazów – „las” oznaczony kolorem zielonym oraz „wszystkie pozostałe, nie będące lasem” oznaczone kolorem białym (nie opisane w legendzie, zweryfikowane w terenie). Plan jest ograniczony przerywaną linią o nieregularnym kształcie (nie wyjaśnione w legendzie). Zastosowanie trójwymiarowych sygnatur na tablicach informacyjnych oraz 3 rodzajami użytych czcionek daje dobre wrażenie estetyczne, ale pod względem

ŚCIEŻKA DYDAKTYCZNO - PRZYRODNICZA - "TRAKT CESARSKI"

Ryc.1. Plany sytuacyjne ścieżki dydaktycznej „Trakt Cesarski” z roku 2000 (górny rysunek) i 2011 (dolny rysunek) (źródło: materiały dydaktyczne ścieżki „Trakt Cesarski”).

merytorycznym nie jest poprawne. Dużą zaletą obecnej wersji ścieżki jest zamieszczenie róży wiatrów w prawym górnym rogu tablicy.

Do przystanku 2. wiedzie dość stroma ścieżka pokryta kostką brukową, wzdłuż której umocniono skarpy i zlokalizowano infrastrukturę towarzyszącą (ławki, miejsce biwakowe itp.). Sam przystanek jest punktem widokowym otwartym na wschód (Beskid Żywiecki), a na tablicy informacyjnej zawarto zdjęcie panoramy roztaczającej się z tego punktu wraz z opisanymi szczytami (wysokości i odległość od punktu widokowego).

Fot.1. Nowa inwestycja na Ścieżce - kładka dla pieszych na rzece Sole w Węgierskiej Górcie.
źródło: fotografował W. Jucha (2013)

Fot.2. Nowa inwestycja na Ścieżce - punkt widokowy, zabezpieczenie skarpy przed osunięciem.
źródło: fotografował W. Jucha (2013)

Fot.3. Nowa inwestycja na Ścieżce - wiata turystyczna.
źródło: fotografował W. Jucha (2013)

Fot.4. Aktualny wygląd tablic - przystanek 3.
źródło: fotografował W. Jucha (2013)

Przystanek 3. jest zatytułowany „Funkcje lasu”. Ten przystanek oraz dalsza trasa są położone wzdłuż leśnej drogi o nawierzchni charakterystycznej dla Beskidów (kamienista, częściowo przecięta koleinami, o dużym udziale materii organicznej w podłożu). Treść zamieszczona na tablicy to bardzo zwięzłe przedstawienie funkcji lasu i konkretnych przykładów realizacji tych funkcji. Utrudnieniem może być użycie skrótu „w/w” zamiast pełnych słów „wyżej wymienione” lub sformułowanie „...roślin i ziół leczniczych”, ponieważ rośliny ogółem zawierają w sobie zioła lecznicze. Tekst jest ilustrowany fotografiami.

Pomiędzy trzecim i czwartym przystankiem mogą pojawić się pierwsze poważne problemy związane z przebiegiem ścieżki „Trakt Cesarski”. Dotychczas był on oczywisty, natomiast na tym etapie trasy pojawiają się rozwidlenia ścieżek i trudniejsze podejścia (brak oznakowania).

Przystanek 4. zawiera na tablicy informacje przybliżające zwiedzającym ideę ochrony gatunkowej ściślej i częściowej oraz wybrane rośliny chronione występujące w Beskidach. Ścieżka z 2000 roku również zawierała informację o roślinach chronionych, jednak opisano tam zaledwie dwa gatunki, inne niż przedstawione w 2011 roku. Wybrane rośliny chronione prezentowane na tablicy to: pierwiosnka wyniosła, dziewięciśń beżłodygowy, tojad morawski, parzydło leśne, wawrzynek wilczełyko i goryczka trojeściowa. Każdy gatunek został opatrzony zwięzłym opisem. Jedynym mankamentem może być zestawienie cech roślin „trująca, lecznicza” (np. wawrzynek wilczełyko). Brakuje tu przypisania poszczególnych cech konkretnym częściom rośliny, są jedynie wymienione jako przeciwstawne cechy całej rośliny.

W bliskiej odległości od przystanku 4. znajduje się przystanek 6., natomiast nie udało się zlokalizować w terenie przystanku 5. Prawdopodobnie jest to przystanek położony na południe od ścieżki (Ryc. 1, dolna część), nie leżący na jej trasie (największy błąd wersji ścieżki z 2011). Przystanek 6. jest poświęcony zwierzętom Beskidu Śląskiego i Żywieckiego. Zwięzłe i ciekawe opisy dotyczą następujących zwierząt: wilk, lis, ryś, dzik, jeleń, sarna, niedźwiedź brunatny, głuszec pospolity. Na tablicy pojawiły się błędy ortograficzne/edytorskie: „samice dzika czyli odyńce” (powinno być: samce), błąd w konsekwencji pisowni nazw własnych (np. „Beskid śląski”, „Beskid Żywiecki”). Zaletą tego opracowania natomiast jest np. bardzo proste wytłumaczenie różnic pomiędzy jeleniem a sarną wraz z nazewnictwem samców i samic odpowiednio dla obu tych gatunków, powszechnie mylonych i uznawanych za jeden, gdzie jeleń jest samcem a sarna samicą.

Przystanku 7. nie udało się zlokalizować podczas prowadzenia badania w terenie. Jest on oddalony znacznie od przedostatniej tablicy, układ dróg polnych i ścieżek uniemożliwia nieprzygotowanym do tego turystom przejście trasy do jej zakończenia.

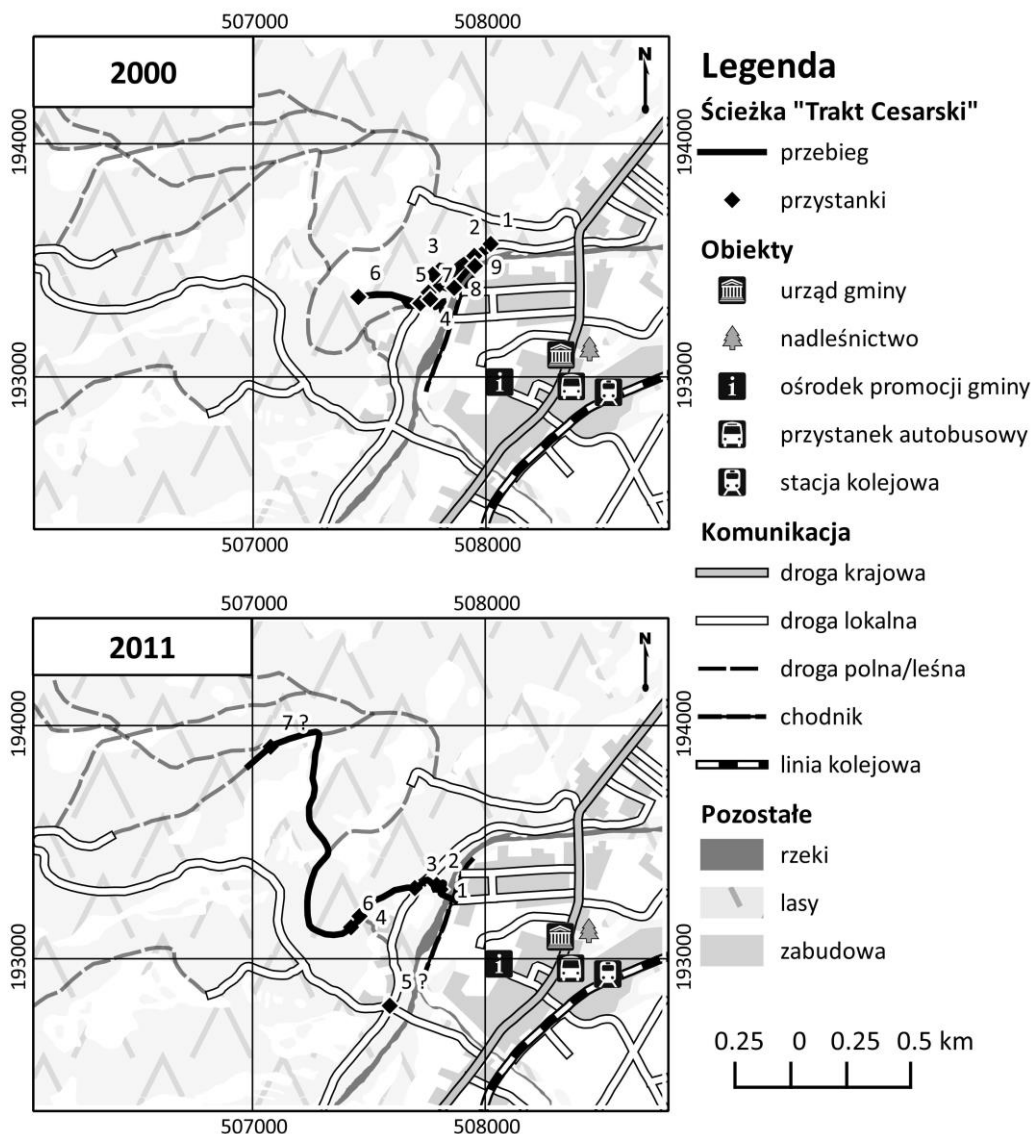
Wersja ścieżki dydaktycznej z roku 2011 jest opracowana na znacznie wyższym poziomie merytorycznym niż wersja z 2000 roku. Wciąż jednak posiada pewne niedoskonałości w postaci drobnych błędów w opracowaniu tekstu. Infrastruktura towarzysząca pierwszym dwóm przystankom sprawia wrażenie bardzo profesjonalnego wykonania ścieżki, ale wrażenie to mija począwszy od dojścia do przystanku trzeciego. Turysta jest zdany sam na siebie w poszukiwaniu przystanków, ponieważ trasa jest nieoznakowana. Powoduje to liczne wątpliwości przy wyborze ścieżki do kontynuacji spaceru. Jak już podkreślano, trudno nazwać spacerem wycieczkę wzdłuż tej trasy, ponieważ ze względu na trudne podłoże i stosunkowo strome podejścia ścieżka ta nie jest łatwo dostępna dla osób bez przygotowania w kwestii ubioru i kondycji.

Wersja opracowana w 2000 roku przebiegała wzdłuż doliny Soły nieznacznie oddalając się od centrum miejscowości miała długość około 1,5 km. Obecna ścieżka posiada trasę rozpoczynającą się od kładki nad rzeką i wybrukowanego chodnika, która dalej wiedzie górską, leśną drogą nieutwardzoną, znacznie oddalając się od centrum Węgierskiej Górki. Ma ona długość ponad 2 km, przy czym jej przebieg nie tworzy zamkniętej pętli (Ryc. 2, dolna część), co powoduje, że trasa tak naprawdę jest jeszcze dłuższa (o odległość z ostatniego przystanku do początku/celu (np. centrum)).

PROPOZYCJE ZMIAN

W wyniku dokonanej recenzji obu wersji ścieżki postawiono następujące postulaty:

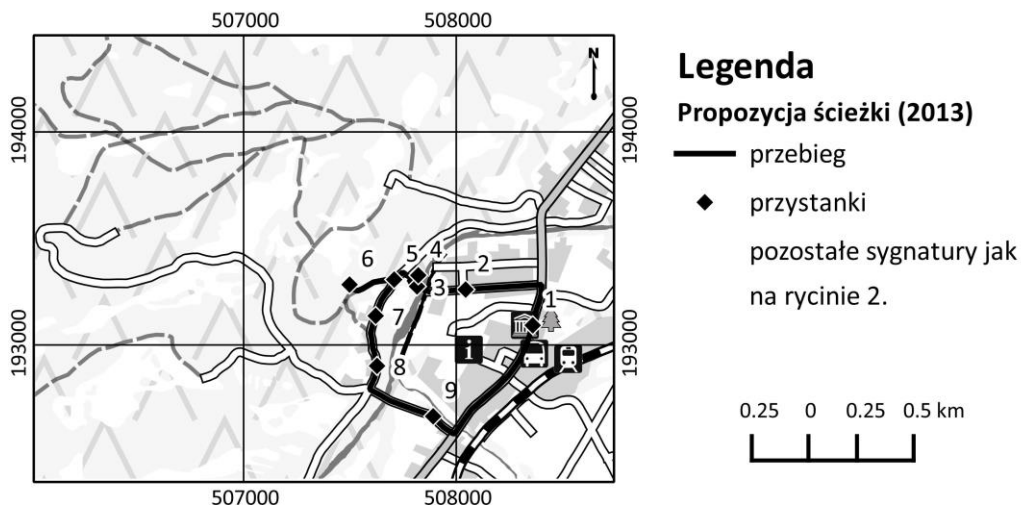
- trasa ścieżki powinna mieć charakter pętli (początek i koniec w tym samym miejscu);
- początek/koniec powinien zostać przeniesiony do centrum miejscowości;
- rezygnacja z treści hydrologicznych (rzeka Soła) i historycznych (schron „Waligóra”) w wersji z 2011 nie była dobrą decyzją; należy poszerzyć walor dydaktyczny ścieżki przez dodanie tych dwóch przystanków oraz odnieść się do nazwy ścieżki;
- trasa powinna zostać oznakowana;

Ryc.2. Dotychczasowe przebiegi ścieżki „Trakt Cesarski” i lokalizacja przystanków na podkładzie topograficznym (źródło: opracowanie własne).

Powyższe postulaty można zrealizować przy użyciu ogólnodostępnej wiedzy i warsztatu geograficznego. Dotychczasowe przebiegi tras wraz z przystankami przeniesiono na przygotowany podkład topograficzny w programie Quantum GIS (Ryc. 2). Następnie na tym samym podkładzie wytyczono proponowany przebieg ścieżki spełniający dwa pierwsze postulaty (Ryc. 3).

Proponowana trasa ścieżki ma swój początek i koniec przed urzędem gminy, w pobliżu siedziby nadleśnictwa i przystanków komunikacji zbiorowej. W tej okolicy również powinien być zlokalizowany pierwszy przystanek.

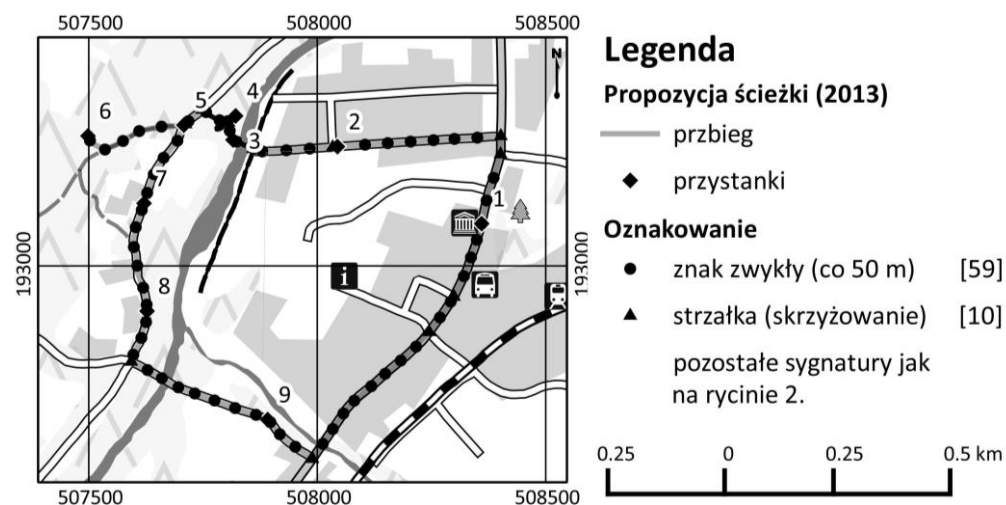

Ryc.3. Propozycja modyfikacji przebiegu ścieżki i przystanków (numeracja z tabeli 2.) ścieżki „Trakt Cesarski” (źródło: opracowanie własne).

Tab.2. Propozycja przystanków ścieżki „Trakt Cesarski” – 2013 (źródło: opracowanie własne).

Numer i nazwa proponowanego przystanku	Nawiązanie do przystanku z poprzednich wersji ścieżki	Zarys treści tablicy dydaktycznej
1. Początek	Przystanek 1. (2011)	Plan ścieżki, skrót informacji o ścieżce (długość, czas przejścia, trudność itd.);
2. Historia Traktu Cesarskiego	[brak]	Nawiązanie do nazwy ścieżki, zwięzły opis historii Traktu Cesarskiego
3. Rzeka Soła	Przystanek 9. (2000)	Informacje o rzece (górski charakter przepływu, Kaskada Soły); bulwary nad Sołą w Węgierskiej Górcie;
4. Punkt widokowy	Przystanek 2. (2011)	Poza zmianą numeracji wykorzystanie istniejącej infrastruktury i treści;
5. Funkcje lasu	Przystanek 3. (2011)	Drobne korekty istniejącej tablicy;
6. Schron Waligóra [podejście opcjonalne]	Przystanek 6. (2000)	Skrócony opis przyczyny powstania linii obronnej Węgierskiej Górki, przebiegu bitwy w dniach 1-3.09.1939, odsyłacz do muzeum w schronie Wędrowiec;
7. Rośliny	Przystanek 8. (2000), Przystanek 4. (2011)	Drobne korekty istniejącej tablicy;
8. Zwierzęta	Przystanek 2. (2000), Przystanek 6. (2011)	Drobne korekty istniejącej tablicy;
9. Miejsce pamięci	[brak]	Uzupełnienie wiadomości z przystanku 5., obejmujące postać majora Kazimierza Czarkowskiego, dowódcy wojsk zgrupowanych w Węgierskiej Górcie w 1939;

W związku z dużym zainwestowaniem gminy Węgierska Górka i Nadleśnictwa w uatrakcyjnienie terenów położonych nad brzegami Soły (tzw. bulwary nad Sołą – <http://www.wegierska-gorka.pl/>), poprzez zbudowanie chodników, kładki dla pieszych, punktu widokowego i małej infrastruktury towarzyszącej (fotografie), przebieg ścieżki należy dopasować do niej. To zadanie jest bardzo łatwe, ponieważ przez wyżej wymieniony obszar prowadzi wersja ścieżki z 2011 roku (Ryc. 2, dolna mapa), np. na miejscu punktu widokowego znajduje się jej 2. przystanek. Ponieważ przed punktem widokowym zaproponowano przystanki „Historia Traktu Cesarskiego” i „Rzeka Soła”, dlatego w propozycji ścieżki w 2013 roku przystanek „Punkt widokowy” ma numer 4 (Tab. 2). Przystanek przy schronie bojowym został umieszczony w pobliżu schronu o nazwie Waligóra. Jednak, z uwagi na peryferyjne położenie przystanku i trudniejszy charakter podejścia (częściowo droga leśna, częściowo stroma ścieżka) na przystanku 5. znajdzie się informacja o możliwości ominięcia przystanku 6. w razie odczuwalnego już na trasie zmęczeniu uczestników. Jest to też wskazówka dla inwestujących w rozwój bulwarów nad Sołą, aby w przyszłości wykonać odpowiednie dojście także do skrytych w lesie zabytkowych budynków. Przystanki 2. i 9. są w zasadzie jedynymi całkowicie nowymi, zaproponowanymi przez autorów jako ciekawostki związane bezpośrednio z Traktem Cesarskim jako szlakiem komunikacyjnym przez Beskidy Zachodnie. Tym samym odniesiono się do postulatu 3.

Ryc.4. Przyjęty wariant oznakowania trasy ścieżki „Trakt Cesarski” (źródło: opracowanie własne).

Ostatnim postulatem, który należałoby zrealizować, jest oznakowanie trasy. Program GIS umożliwia wykonanie planu oznakowania na podstawie różnych, przyjętych przez użytkownika parametrów. Autorzy niniejszego opracowania przyjęli, że znaki powinny znajdować się w odległości 50 m od siebie, aby były odpowiednio widoczne (Ryc. 4). Dodatkowo, w miejscach skrzyżowań zaplanowano znaki kształtowe (strzałki) wskazujące kierunek przejścia. Znaków pierwszego rodzaju jest 59, strzałek – 10. Jest to jeden z możliwych wariantów oznakowania – można przyjąć inną odległość między znakami, jak również ograniczyć znakowanie trasy do terenów wzbudzających wątpliwości turysty, np. leżących poza drogami i chodnikami lub skrzyżowań ścieżek.

PODSUMOWANIE

Ścieżki dydaktyczne stanowią atrakcyjną, ciekawą formę infrastruktury turystycznej, spełniającą dodatkowo ważną funkcję edukacyjną. Inicjatywę twórczą i opiekę nad obiektami ścieżek pełnią zazwyczaj lokalne struktury administracyjne zajmujące się promocją podległego im obszaru lub ochroną środowiska. Treść ścieżki winna nawiązywać do charakterystycznych dla danego miejsca obiektów/postaci/ /wydarzeń, być przystępnie napisaną i atrakcyjnie przekazaną (Cichoń 2008).

Ścieżka „Trakt Cesarski” jest przykładem obiektu stworzonego przez organy administracyjne zajmujące się ochroną środowiska – Nadleśnictwo Węgierska Górka (jednostka Lasów Państwowych). Wykonana w 2000 roku ścieżka zawierała dużo błędów stylistycznych i merytorycznych. Nakładem Nadleśnictwa została ona w 2011 roku zmodernizowana, przeniesiona w nowe miejsce, a jej treść uległa znacznej poprawie. Wciąż jednak pojawiły się błędy w treści, jak również uległa pogorszeniu jej forma: nazwa nie nawiązuje do treści ścieżki, a jedynie jej położenia, została wytyczona przez trudny dla spacerowiczów teren i nie została oznakowana.

Niniejszy artykuł stanowi odpowiedź rozwiązania wymienionych wyżej problemów za pomocą narzędzi geoinformacyjnych: wyznaczenie możliwie łatwej, zrozumiałej w przebiegu ścieżki, nawiązanie w treści do nazwy i lokalnej historii, czy wreszcie plan oznakowania trasy.

Ważną wskazaną w artykule sugestią jest dobór odpowiedniej nazwy obiektu do jej treści i odwrotnie. „Trakt Cesarski” wywołuje u potencjalnego uczestnika wrażenie, że ścieżka ma charakter historyczno-krajoznawczy, a nie przyrodniczo-fizjograficzny, jak opracowano treść ścieżki z 2000 i 2011 roku. W propozycjach poprawy zawartej w artykule rozwiązano ten problem. Natomiast sposób w jaki wykonano ostatnie zadanie (oznakowanie) może zostać zastosowany także do zaznaczenia w terenie istniejących i planowanych ścieżek dydaktycznych oraz innych rodzajów szlaków, aby ułatwić korzystanie z nich.

LITERATURA

Cichoń M. (2008). *Postrzeganie krajobrazu na geograficznych ścieżkach dydaktycznych*. [w:] *Przegląd Geograficzny* (t. 80. z. 3). Warszawa: Wyd. PAN. s. 443-459.

Ciszewska H. (1990). *Ścieżka dydaktyczna*. [w:] Dylkowa A. (red.) *Dydaktyka geografii w szkole podstawowej*. WSiP. Warszawa. s. 89-102.

Kałuża H. (2009). *Edukacja ekologiczna dla zrównoważonego rozwoju – wyzwanie globalne i regionalne*. [w:] *Acta Scientiarum Polonorum – Oeconomia* (z. 8). Warszawa: Wyd. SGGW. s. 61-68.

Pigan M. (2009). *Rola Lasów Państwowych w propagowaniu turystyki przyrodniczo-leśnej*. [w:] *Studia i materiały Centrum Edukacji Przyrodniczo-Leśnej* (z. 4/2009). Warszawa. s. 14-20.

Tobiasz M. (1961). *Jak budowano trakt podkarpacki 1818-1823*. [w:] *Wierchy – rocznik Polskiego Towarzystwa Tatrzańskiego – Polskiego Towarzystwa Turystyczno-Krajoznawczego* (nr 30). Kraków: Oficyna Wydawnicza WIERCHY. s. 187-192.

Zielińska A. (2008). *Fundusze unijne dla zrównoważonej turystyki na obszarach NATURA 2000*. [w:] *Prace naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu – Gospodarka a środowisko* (nr 2 (1202)). Wrocław: Wyd. UE we Wrocławiu. s. 114-123.

Materiały źródłowe:

Ścieżka dydaktyczno-przyrodnicza „Trakt Cesarski”. (2000). Ulotka informacyjna. Węgierska Górka: Wyd. Leśny Kompleks Promocyjny „Lasy Beskidu Śląskiego. Nadleśnictwo Węgierska Górka”.

Źródła internetowe:

Quantum GIS Project – <http://qgis.org/> [dostęp z dnia: 1.12.2013]

Serwis internetowy gminy Węgierska Górka - <http://www.wegierska-gorka.pl/> [dostęp z dnia: 1.12.2013]

cytacja:

Doroz H., Jucha W. (2013). Recenzja ścieżki dydaktycznej „Trakt Cesarski” w gminie Węgierska Górka: *Prace Studenckiego Koła Naukowego Geografów Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie. Darmowe dane i open source w badaniach środowiska.*, 2, 18-31.